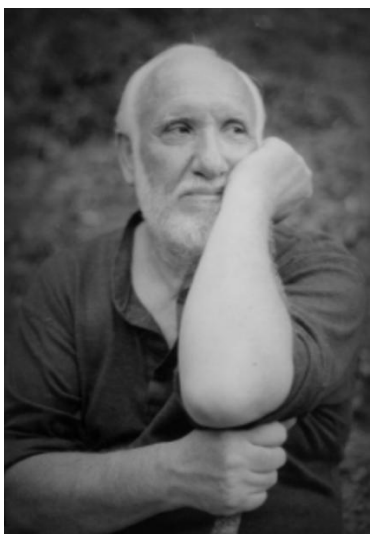

Uxío Novoneyra.

Uxío naceu un 19 de xaneiro de 1930 na aldea de Parada de Moreda, na serra luguesa do Courel.

Os seus primeiros anos pásaos no seu lugar de nacemento, en contacto cos tradicionais modos de vida da Galicia máis rural e sufrindo as consecuencias da guerra civil e dos cambios que a nova situación política van introducir na vida social do país.

Aos quince anos Uxío trasládase, nos períodos escolares, a Lugo para seguir os estudos de bacharelato, estudos que rematará tres anos despois. Nesta época coincide por vez primeira con Manuel María e ambos frecuentarán as tertulias e as actividades culturais promovidas e

protagonizadas por Luís Pimentel, Ánxel Fole, Ramón Piñeiro...

No ano 1949, á idade de dezanove anos, trasládase a Madrid para comezar na universidade Complutense, como ouvinte, a carreira de Filosofía e Letras. Durante esta época comeza a escribir e publicar. A revista «Bengala», dependente da universidade madrileña, publícalle dous poemas en castelán que forman parte do libro «Desde las cosas». En Madrid comeza a súa inclusión na vida política e cultural, dando o seu primeiro recital poético en dependencias universitarias e participando noutro recital no Teatro Lara.

En 1952 volve a Galicia para facer o servizo militar obrigatorio e é destinado sucesivamente a Santiago, A Coruña e Lugo, onde coincide de novo con Manuel María. Durante o tempo que está en Santiago parece que toma conciencia galeguista grazas ao contacto con diferentes intelectuais galegos, principalmente o pintor Carlos Maside, o ensaísta Ramón Piñeiro e o catedrático Ramón Otero Pedrayo. Todos os indicios apuntan que é por eses contactos polo que

Uxío decide converterse nun autor monolingüe en idioma galego.

Unha grave enfermidade, unha pleuresía, obrígao a gardar repouso polo que se traslada de novo á súa casa natal de Parada de Moreda. Alí pasará nove anos e iniciará o seu ciclo de poemas coureláns. A súa primeira publicación, «Os eidos», escríbea durante os anos 1952 e 1954 e dedícalla a Ramón Piñeiro e Carlos Maside. Piñeiro prológalle estes primeiros poemas salientando no seu limiar a unión destes versos coa terra, á que lle concede a orixe da nosa tradición cultural.

En 1957 organízase, no Círculo Mercantil de Santiago de Compostela, un ciclo de conferencias coa finalidade de dar a coñecer a existencia da poesía galega, dende as cantigas medievais ata os novos poetas das Festas Minervais compostelás. Este ciclo de conferencias estaba organizado polo galeguista Manuel Beiras e nel intervirían López Nogueira, Méndez Ferrín, Ramón Lorenzo, Alonso Montero, Franco Grande... O ciclo sería presentado por Ramón Otero Pedrayo e clausurado por Xohana Torres. A morte de Eladia Pedrayo, nai de Ramón Otero, impide que este

poida acudir á presentación polo que manda tres holandesas manuscritas cuns textos en galego e castelán para que sexan lidas na súa ausencia e no seu nome. Rodolfo López Veiga non se atreveu a ler o texto en galego, por mor do ambiente represivo da época e da absoluta falta de uso do noso idioma en actos públicos. Pero foi nese mesmo acto no que Uxío Novoneyra tomou a palabra para recitar os poemas do noso Cancioneiro medieval. Abriu a súa intervención cun «Miñas donas e meus señores», que en palabras de Franco Grande supuxeron unha auténtica bomba entre o público. Para moitos era a primeira vez que podían escoitar a alguén falando en público no noso idioma. Era un vinte e dous de febreiro de 1957 e nesta data o periodista Raimundo García, Borobó, califica a Uxío como «un home saído doutro tempo e chegado doutra galaxia», ao tempo que o considera como o primeiro rapsoda de Galicia.

En 1962 volta de novo a Madrid, onde traballa en diferentes programas de radio e televisión, con temática de poesía, tanto galega como española ou universal e acode nesa época ás tertulias do Café Gijón e participa nas

actividades do denominado grupo Brais Pinto.

A creación do Grupo Brais Pinto prodúcese en Madrid a finais dos anos cincuenta. É un grupo formado por galegos de tendencia esquerdista e de moi diferente situación profesional. Organizaban tertulias, actividades culturais e mesmo chegaron a editar unha colección de poesía. Este traballo cultural desembocou, no ano 1963, na creación por parte dalgúns membros de Brais Pinto, dun partido nacionalista galego, a Unión do Pobo Galego (UPG). Outros membros preferiron actualizar os contidos do vello Partido Galeguista e celebraron reunións clandestinas en diferentes vilas galegas co aquel de crear

unha nova forza política, xorde así o Consello da Mocidade que, froito das súas desavenencias internas, desapareceu no ano 1964.

Durante os anos que está en Madrid, de 1962 ao 1965, escribe unha serie poética que leva por título «Elegías de Madrid». Estas poesías serán publicadas nunha versión bilingüe galego-castelán, pola editorial Adonais da capital

de España xunto coas series de poemas «Primera verdad y tiempo con nombres» e «Elegías del Courel».

Arranxando o tellado na súa casa do Courel

En 1966 volta de novo ao Courel pola enfermidade dos seus pais e xa se quedará definitivamente en Galicia. Uns anos despois falece seu pai, en 1971, e dous anos despois súa nai. Da súa unión con Elva Rei, á que coñece en Lugo despois da súa volta de Madrid e coa que casará en 1973, terá tres fillos: Branca-Petra, Uxío e Arturo. Nesta época da súa vida alternará a súa residencia entre Lugo e O Courel, así ata o ano 1983 no que se establecerá definitivamente en Santiago de Compostela. A súa estadía no Courel permítelle recompilar novos poemas do ciclo courelán posteriores á publicación do seu primeiro libro «Os eidos». Estes novos poemas agrúpanos baixo o

título «Os eidos 2» e serán publicados no ano 1974. O libro está adicado aos seus pais e á poetisa noiosa afincada no Courel, María Mariño e con ilustracións do pintor Laxeiro. Aínda que algúns dos poemas, os máis recentes, teñen un acentuado signo político, o libro ten un subtítulo que define perfectamente a inspiración dos versos que o compoñen: «Libro de Olladas». «Os eidos 2» está dividido en seis partes ben diferenciadas: «Serra aberta», «Follas de cantigas», «Diario de enfermo», «Don do silencio», «Letanía de Galicia e outros poemas» e «O Laxeiro, pintor dunha Galicia».

DA cama á solaina.

DA solaina á cama.

Teso de Pinza

sempre didiante!

As noites i os días.

Os días e as noites.

E ún xa non sabe

cando foi onte...

GALICIA da dor chora á forza

GALICIA da tristura triste á forza

GALICIA do silencio calada á forza

GALICIA da fame emigrante á forza

GALICIA vendada cega á forza

GALICIA tapeada xorda á forza

GALICIA atrelada queda á forza

Nesta época, de claro compromiso político e cidadán, traduce ao galego poemas do político chinés Mao Zedong, poemas que aparecen publicados no xornal «El Progreso» de Lugo. No número un dos «Cadernos da Gadaña», o seu seguinte libro, aparecen publicados os seus «Poemas Caligráficos», editados por Brais Pinto, en Madrid, no ano 1979. A publicación, co limiar de Reimundo Patiño, «Signos no vento, signos no tempo» e deseño de

Xosé Manuel Pereiro, inclúe un álbum fotográfico de Uxío e Elva no Courel, así como unha aportación gráfica do propio Patiño. Os poemas están divididos en dous grandes núcleos, «Vietnam canto» e «Poemas Caligráficos». No primeiro, escrito no ano 1968, Uxío expresa o seu desexo da liberación do Vietnam, equiparando esa ansía de liberdade á que el ten pola liberación de Galicia.

CUMES CUMES CUMES CUMES

COM'ESTES ECOEN

UNHA VEZ POR CADA MORTE

VIETNAMMMMMMMMMMMMMMMMM

VIETNAMMMMMVIETNMMMMMMMMMMMMMMMMMMMM

VIETNAMMMMMMMMMMMMMMMMMMMMM

metan na casa a verba na cociña na mesa na cama xa está

e calar calarcalaaar

hastr'o berro que te acusa USAUSAUSAUSAUSAUSA

A comezos dos oitenta Uxío recompila e depura toda a súa obra referida ao Courel. Así, en 1981, Xerais edita «Os eidos. Libro do Courel». Esta obra será reeditada durante varios anos e ampliada na edición de 1985, co mesmo título e mesma editorial. Nestas novas obras figurarán varias antoloxías de comentarios críticos, retratos do poeta realizados por Maside, Grandío, Laxeiro... ilustracións de Lourés, Maside, Portocarrero; a partitura de Manuel Balboa musicando o poema «Pasan pasan as nebras» así como un glosario e un caligrama do autor. A súa residencia definitiva en Santiago coincide coa presidencia da Asociación de Escritores en Lingua Galega, cargo para o que é elixido no ano 1982 e que exercerá ata a súa morte, no ano 1999.

A Asociación de Escritores en Lingua Galega (AELG) foi fundada no ano 1980 e a ela pertenceron escritores como Ánxel Fole, Rafael Dieste, Álvaro Cunqueiro, Manuel María... O principal obxectivo da AELG é o de promocionar a escritores e escritoras que usan o noso idioma nas súas obras ao tempo que pretende dignificar o seu traballo. Esta asociación participa nos encontros anuais que baixo a denominación de

GALEUSCA, reúne escritores en euskera, catalán e galego. En 1986 compila os seus poemas eróticos e amorosos no volume «Muller pra lonxe», editado pola Deputación de Lugo e que é o número un dunha nova colección que Uxío bautiza como «Gran Lugo de nebra». Estes poemas están ilustrados polo pintor Carlos Pardo Teijeiro e prologados por Claudio Rodríguez Fer. Dous anos máis tarde, en 1988, en Barcelona, e da man de Sotelo Branco, sae á luz unha nova antoloxía, «Do Courel a Compostela», que recolle as súas poesías de carácter político. O libro pertence á colección «Vento que zoa» e está ilustrado con caligrafías de Uxío así como retratos deste realizados por Laxeiro, Lorente e Maside, fotografías de García Cabezón e textos críticos de Rábade Paredes, Luís Seoane, Herminio Barreiro, Ferrín, Xulio Valcárce e Rodríguez Fer. Neste mesmo ano editase unha nova recompilación dos seus versos do ciclo courelán. Esta obra bilingüe, galego-euskera, leva por título «Basterrak/Os eidos I e II» e foi editada en Pamplona pola editorial Pamiela, con prólogo do poeta donostiarra Koldo Izaguirre. A principios dos noventa aparece unha nova versión

de «Os eidos», baixo a supervisión de Rodríguez Fer e Carmen Blanco. A obra é editada por Xerais e como novidade aparece un novo poema «O monte Cido», que fora escrito no ano 1985.

CIDO de castro e couso

cova e covallo

taro e ciñal!

Pontón de Valouro!

Pontón de Noval!

Fonte de Lameira

no medio do Real!

Deloutro lado do río seco

restos do camiño vello

con tránsito d'outra edá.

Os primeiros anos da década dos noventa Uxío introdúcese no mundo da narrativa infantil coa publicación de dous contos: «O cubil do xabarín» e «Gorgorín e Cabezón». Estes dous volumes están ilustrados por Quintana Martelo e Vázquez e foron editados pola editorial Edelvives, de Zaragoza. Estes dous contos están ambientados no Courel e protagonizados por rapaces, princesas e animais. A linguaxe que utiliza neles contén moitos xiros e palabras propias do seu universo courelán. En 1994 reaparece como poeta cunha serie de poemas inéditos agrupados baixo o título «Poemas da doada certeza i este brillo - premido entre as pálpebras», editado por Espiral Maior. Este poemario está ilustrado por gravados de Carlos Crego e caligrafías do propio poeta, así como un cadro de Reimundo Patiño e fotografías do Courel de Federico García Cabezón.

Na homenaxe nacional que lle tributou a ASPG en Compostela en 1999

ASTURCIÓN de ferro

tuvéche-la máis xentil auriga e crina

ouro que nin no máis limpo outono viran os soutos.

Seguíche-la rota de carros e cabalos

cando eran pais e abós os últimos labregos

aboas e mais as últimas fiadeiras

que xa esqueceran o ano do último liño.

Neses anos tamén aparece un novo poemario editado polo Concello de Santiago, «Camelio xaponés», en edición bilingüe galego-xaponés. Nesta edición Uxío traduce ao galego sete poemas xaponeses de Ayako Sugitani e esta traduce ao xaponés tres poemas do poeta galego. O concello de Betanzos edita, en 1997, novos poemas caligráficos de Uxío recollidos nunha publicación «Poemas dos Caneiros», cun limiar de Xulio Cuns e gravados de Xesús Núñez. Mandeo inorde ao son da noite! As ondas do río devalaban lenas levando as barcas soltas pró infindo do mar i a noite. Sobor das barcas: as mulleres! o viño! as viandas! Un novo libro, «Ilda, o lobo, o corzo e o xabarin», completa a súa triloxía de

literatura infantil. A obra está ilustrada por Manuel Uhía e editada, como as anteriores, pola editorial Edelvives. O mesmo ano da súa morte édítase «Onde só queda alguén para aguantar os nomes» en colaboración con Emilio Araúxo e fotografías de Federico García Cabezón e «Dos soños teimosos», un libro de conversas con Emilio Araúxo.

Congreso de Poesía en Vilagarcía

Un trinta de outubro de mil novecentos noventa e nove morre

Uxío Novoneyra na cidade de Compostela e é enterrado na de Lugo. Baixo o patrocinio da Xunta de Galicia aparece nese mesmo ano a súa obra póstuma «Arrodeos e desvíos do Camiño de Santiago e outras rotas », con fotografías de García Cabezón e poemas gráficos do propio poeta. Neste volume recóllense poemas, aos que se refería como Libro de Rotas/Ámeto Mítico, elaborados por Uxío entre 1992 e 1996 e publicados en diferentes medios de comunicación, coma estes que apareceron en 1997 no Correo Galego baixo o título de «Lendas de a cavalo» e con dúas ilustracións de Oliveira.

Con Uxío Novoneyra desapareceu un poeta comprometido coa súa terra e coa súa xente, autor dunha poesía que foi evolucionando cos tempos e voz da conciencia nacional galega nos anos escuros da nosa historia.

LENDA DE ALFONSO II

*ERAN seis os cavaleiros
seis os cavaleiros seis
os pares entre primeiros
os que cambean os reis.
De Mogoxe a Sobredo
por Mercurín a Seceda
e pola rota segreda
para as Asturias de Oviedo.*

*Eran seis os cavaleiros
seis os cavaleiros seis
os pares entre primeiros
os que cambean os reis.*

*Posto en morada escondida
en terra tan arredada
í cómo a súa estada?
í cándo a súa partida?*

*Sen escolta n-escudeiros
polo Courel sól-os seis*